

SZENZÁCIÓK KETTŐS SZEREPBEN – AZ EMLÉKEZÉS HELYEI ÉS MILIÓI A MÉDIÁBAN* –

FOKASZ Nikosz–KOPPER Ákos

ELTE TáTK, Szociológia Intézet
H-1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/a.; e-mail: fokata.bt@chello.hu

ELTE TáTK, Peripato Műhely
H-1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/a.; e-mail: akoskopper@gmail.com

Abstract: In this paper we examine which role the press fulfills in forming the memory of modern societies. We employ the concept of Pierre Nora, French historian, according to which the ‘*millieux de memoire*’ disassemble in the modern societies and their role is taken over by the ‘*lieux de memoire*’ in maintaining the memory of societies. This study demonstrates that both the places and the milieus of memories are present in the media thanks to the so-called ‘*sensation-based*’, respectively ‘*evergreen*’ public life topics.

Összefoglaló: Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy a sajtó milyen szerepet tölt be a modern társadalmak emlékezetének formálásában. Felhasználjuk Pierre Nora francia történész koncepcióját, amely szerint az ‘*emlékezés közösségei*’, a *millieux de memoire*-ok a modern társadalmakban felbomlanak és szerepüket a közösségi emlékezet fenntartásában az emlékezés helyei, a *lieux de memoire*-ok veszik át. Tanulmányunkban kimutatjuk, hogy az általunk szenzáció alapúnak illetve örökzöldnek nevezett közéleti témák jóvoltából a médiában az emlékezés helyei illetve környezetei egyaránt jelen vannak..

Keywords: tradition, memory, history, *lieux de memoire*, *millieux de memoire*, sensation, evergreen

Kulcsszavak: hagyomány, emlékezet, történelem, *lieux de memoire*, *millieux de memoire*, szenzációk, örökzöldek

BEVEZETÉS

Cikkünk középpontjában annak vizsgálata áll, hogy a modern média – a sajtó – milyen szerepet tölt be a modern társadalmak emlékezetének formálásában. Írásunkkal szeretnénk rámutatni arra, hogy bár a médiával kapcsolatban elsöre talán paradoxnak tűnik társadalmi emlékezetéről beszélni – hiszen a média világról elterjedt az a kép, hogy dominánsan a jelenben él, és csak a pillanatra, az újdonságra fókuszál –, mégis a

* A tanulmány alapjául szolgáló kutatás a K73033 számú OTKA pályázat jóvoltából szerveződött Peripato Műhely keretében történt.

modern funkcionálisan differenciált társadalmakban a média kitüntetett szerephez jut a társadalmi emlékezet formálásában és a közösségi identitás karbantartásában. Ezt az ellentmondást úgy véljük, oly módon lehet feloldani, ha felismerjük, hogy a média két idősíkon létezik párhuzamosan.

Egyfelől a média jellemzően rövid távú memóriával rendelkezik, ahogy a világot az újdonságon, a ‘híren’, a szenzációin keresztül megragadja; másfelől viszont a hírek és az újdonságok, amelyeket a média nívumként tár elénk belesimulnak a jelenvalóságban állandósult hírfolyamba. Így, bár az egyes hírek és témák média aktualitása, s ebben az értelemben vett jelenidejűsége csupán hetekben, esetleg hónapokban mérhető, a *hírfolyamon* keresztül a média mégis a társadalom hosszú távú identitásának és közösségi emlékezetének karbantartója lehet.¹

A fenti kérdéskör – vagyis a média a társadalmi emlékezet, illetve identitás kapcsolatának vizsgálata – olyan empirikus megközelítésből fakad, amely nem az egyes újságírók, szerkesztőségek munkájára, illetve egy-egy témára koncentrál, hanem a média hosszú távú működését, a média dinamikáját ragadja meg, azt, ahogy az egyes témák kifejlődnek, majd eltűnnek, és újabb témáknak adják át a helyüket. A közbeszédi témákra tehát, mint egymással versengő „populációkra” tekintettünk. Ez a megközelítés kutatásunkat ezen a ponton elméletileg (Geroski 2000), módszertanilag (Tsoularis et al. 2002) és empirikusan is (Jang et al. 2005) az innovációk diffúziójának nagyhatású kutatási programjához kapcsolja. Ennek megfelelően vizsgálatunk nem az egyes újságcikkekre, és az azokban leírtakra fókuszál, hanem egyes jól körülhatárolt saját identitással rendelkező témákat, és az adott témához kapcsolódó cikkek összességét tekinti a vizsgálat alapelemének. Vagyis olyan megközelítést igényel, amely képes a médiát, mint a társadalom egy speciális alrendszerét megragadni.

Más szóval figyelmünk középpontjában nem az áll, hogy a média hogyan képezi le a világot – tudatosan vagy tudatlanul hogyan értelmezi és skatulyázza be, illetve Goffman kifejezésével élve hogyan rendezi keretekbe a ‘valós világ’ eseményeit –, hanem hogy a média témáinak (kereteinek) élete hogyan alakul, vagyis milyen időbeli dinamika mentén ragadhatók meg a média *önszerveződő* – azaz nem tudatos döntéseken alapuló – rendszerszintű folyamatai (Goffman 1986; Entman 1993).

Más tekintetben a média és emlékezet kapcsolatának értelmezésében segítségünkre volt Pierre Nora francia történész koncepciója (Nora 1989), amely szerint a modernitás megváltoztatja az emlékezés mechanizmusait, amennyiben a klasszikus organikus közösségekre jellemző ‘emlékezés közösségei’, a *milieux de memoire*-ok felbomlanak, és a közösségi emlékezet fenntartásában szerepüket az emlékezés helyei,

1 Kutatásunk során a média nem minden tudósításával foglalkozunk, például sem a *Nők Lapja* magazint sem a *Buci Macit*, de a *Kisgyedtet* nem tekintjük alapvetően vizsgálatunk tárgyának. Nem azért mert azt gondoljuk, hogy ezek ne lennének meghatározóak azzal kapcsolatban, hogy az emberek mit gondolnak, éreznek világukról, azonban mi a médiának azzal a szeletével foglalkozunk, ahol a ma hírei és a holnap között kapcsolat van. Úgy véljük a női magazinok receptjeinek, a férfi magazinok akt képeinek, a *Buci Maci* adott hétre vonatkozó meséinek, a bulvár média adott heti pletykáinak, vagy a szappanoperák epizódjainak bár lehet aktualitásuk – idényjellegű recept, az év arca bugyiban, vagy éppen kit kaptak lencsevégre, ahogy megcsalta éppen kozmetikai műtéten áteső feleségét –, mégis különálló híradások, amelyek nem kapcsolódnak hírfolyammá. A cikkek magukban állnak, az idei novemberi és a jövő évi novemberi számok felcserélhetők. Bár ezek is formálják a társadalom önképét, kívül esenek érdeklődésünk körén, mivel dinamikai elemzést végzünk, és alapvetően arra vagyunk kíváncsiak, hogy a hírek egymásra épülése miként alakítja a társadalom szövetét.

a *lieux de mémoire*-ok veszik át. Ez utóbbiak olyan a modern társadalmak által teremtett referencia pontok – ünnepek, szobrok, az elmúlt kanonizált leírásai stb. –, amelyeken keresztül a közösség kapcsolatot teremt saját képzelte múltjával.

Dolgozatunkban a sajtóban felbukkanó szenzációk dinamikai elemzésén keresztül megmutatjuk, hogy a modern médiában az emlékezés helyei (*lieux de mémoire*-ok) illetve az emlékezés környezetei (a *milieux de mémoire*-ok) egyaránt jelen vannak.

IDENTITÁS ÉS AZ EMLÉKEZÉS ESZKÖZEI

Ahogy Buñuel megjegyezte, emlékeink által válunk egyénekké, identitásunk emlékeinkben gyökeredzik, és emlékeink nélkül semmivé leszünk. Amennyire igaz ez az állítás az egyénekre hasonlóképpen igaz a közösségekre is. A közösség emlékezete teremt kapcsolatot múlt, jelen és jövő között, és teszi lehetővé, hogy tagjai közösségként azonosítsák önmagukat. A társadalom/közösség tagjai ezáltal közös referenciapontokra tesznek szert, amelyek összekapcsolják őket, biztosítják önazonosságukat, és a közösség kohézióját. Hiszen minden, ami összeköt a múltban gyökeredzik, a jelen csupán a múlt aktualizálása a pillanatban.

A premodern társadalmakban a személyközi érintkezésre támaszkodó hagyomány és a társadalmak kiválasztottjai számára hozzáférhető kézírás jelentette az emlékek közvetítésének bevett módját (Misztal 2003: 24). Itt olyan egyébként nagyon is eltérő társadalmakra gondolhatunk, mint az antik görög világ, vagy a középkori Nyugat szokásszerűségekre épülő közösségei. Ekkoriban a tradicionális társadalmakban alapvetően kisközösségekről volt szó, s bár a társadalmi szervezet már Odüsszeusz korában is túlnőtt a közvetlen rokonsági kapcsolatokon, nem a területi elvre támaszkodó királyság még cseppfolyós és bizonytalan intézményei, hanem a rokonság kishatókörű közösségei teremtették meg a csoporthoz kötődés alapját, a rendszer középpontjában a nagyméretű nemesi háztartással az *oikosszal*.²

Ezekben a premodern társadalmakban az írás csak kivételesen van jelen a kisközösségeken belül, és az emlékezés személyközi interakciókon keresztül hagyományozódik tovább, ahogy a fiatalabb generációk a szokásokat, a rutinokat, a hagyományt átveszik az idősebbektől. Ezáltal az öregek szerepet kapnak a közösségek életében, amennyiben ők az emlékezet művelői, akik társalgásaik során újraélik a fiatalkorukat és ezzel megteremtik a közösségek időbeli kontinuitását a múlt szövedékén keresztül, a hagyományok, szokások közvetítésével (Halbwachs 1992). A fiatalabb generációk tehát bizonyos értelemben belenőnek a múltba azzal, hogy követik a közösségi mintákat, kikérik az öregek véleményét, meghallgatják a közösség mítoszait.³

Ez az emlékezet, mint hagyomány olyan folyamatosan megújuló képzetrendszer, mely éppen az általa összefogott közösségből fakad, így jogosultságát e hagyományt fenntartó közösség autoritása adja meg (Horváth 1999). Alapvető jellegzetessége, hogy ez a hagyomány olyan *megélt* tapasztalat, amelyet például a parasztsághoz ha-

2 Lásd részletesebben: Fokasz 2007.

3 A nem írásbeliségen nyugvó társadalmakban gyakran 'hivatala' a közösség egyes tagjainak, hogy emlékezzenek. Az ókori görög világban például létezett a *mnemones* (emlékezők) vagy *istores* (tudók) hivatala (Tandy 2001: 181).

sonló, emlékezetközösségként funkcionáló csoportok hordoznak. Itt az emlékezésre jellemző, hogy a múlt megőrzése – *dokumentálása* – nem válik el a múlt *aktualizálásától*, amennyiben minden alkalommal, amikor az emlékekre hivatkoznak akkor a ‘mesélő’ újraéli, újra-teremti a múltat, ami nem létezik rajta kívül önmagában. Továbbá a múlt valójában nem is múlik el, mert a múlt felelevenítése igazít el a jelenben mintát mutatva a közösség számára, hogyan élje meg a jelent a múlt mintájára, hogyan aktualizálhatja a közösség szokásait, tradícióját. Erre az aktualizációra utalhat a kapcsolat a görög nyelvben az igazság és a felejtés között.⁴ Ez az a világ, amelyben *igazság* az, amire emlékezni érdemes. A görög *aletheia* [igazság] szó ugyanis, ahogy arra az elején található „a” fosztóképző utal feltehetően a *lethe* [feledés] szóból alakult ki. Egy a hagyományokban élő kultúra szemlélete ez, ahol ami a közösség számára fontos az részese az igazságnak, és minden más arra ítéltetett, hogy elsodorja a *Lethe*, azaz a „feledés folyója”.

Szemben ezekkel a pre-modern társadalmakkal, a modernitás radikálisan megváltoztatta a közösségek szervező logikáját, a múlthoz való viszonyt, és ezzel az emlékezés is más kontextusba került. Nora, a francia történész amellett érvel, hogy az amit ma emlékezetnek nevezünk tulajdonképpen nem is emlékezet (Nora 1999). A modernizáció során ugyanis, ahogy a tradicionális közösségek helyét a modernitás nemzeti, állami keretekben meghatározott közösségei vették át, úgy ez a hagyományként funkcionáló, spontán emlékezet a modern korban többé már nem létezik, a személyközi interakciók háttérbe kerülésével nem megélhető, mivel csak közvetetten, közvetítő eszközök révén nyílik meg számunkra, és az egyének memóriája helyett intézményi kereteket kap (Gyáni 2000). Ezzel a személyes, szájhagyományokon keresztüli emlékezés dominánsan a családi személyes emlékek szintjére korlátozódik. Funkciója nem a makroközösség mindennapi működésének orientálása, hatása döntően személyközi, mikroszociológiai szinten marad.

A modern világ és a felvilágosodás radikálisan átszabta mind a közösségek térbeli kereteit, mind viszonyukat az időhöz, vagyis a múltjukhoz. A modern közösségek olyan intézményi formákat igényeltek, amelyekben a dokumentáció a mindennapok szükségletévé vált. A modern állam és az azt működtető bürokrácia aktákra épül, amely adatok ismeretét, statisztikák kialakítását tette szükségessé, amelyek alapján kormányozhatóvá vált a közösség (Foucault 2009). Bár a klasszikus birodalmak is fejlett adminisztrációval rendelkeztek ezek nem törekedtek a birodalom modern kori értelemben vett kohéziójának megteremtésére. A közös múlt, a közös emlékezet igénye makroközösségi szinten először a nemzetállamok kialakulásával jelenik meg, és válik ezzel a közös történelem lejegyzése, feljegyzése, megteremtése az állam alapvető ambíciójává (Halas 2008: 105), hogy az adott területileg definiált közösséget politikai egységként legitimálja.

A modern államokban tehát létrejöttek az emlékezés tárházai, az egyre gyűlő adatok és feljegyzések, amik a gyökereiben bizonytalanná vált modern ember számára szinte fetiszálódnak. A társadalmak a „megőrzés vallásosságának és a növekvő levéltári iratmennyiség eszméjének jegyében” élnek, ahol az adatok és dokumentumok

4 A hagyománynak, mint emlékezetközösségnek a szerepe hasonlóan meghatározó jelentőségű volt a középkorban fokozatosan kialakuló nyugati társadalomszerveződési modellben is, amelynek karaktervonásai közül Bibó többek között a szokásszerűséget, s a személyes jelleget emelte ki.

olyan bősége gyűlik össze, ami már feldolgozhatatlanná válik. Nora az emlékezetéről írva jegyzi meg, hogy például a francia egészségbiztosítás aktái 300 kilométernyi dossziét tesznek ki (Nora 1989: 14). A modern társadalmak beteges öndokumentáló igényének hasonló elburjánzását jelentik azok az *oral history* kutatások, ahol a csupán egészségben értelmezhető egész naposnál is hosszabb anyagok legfeljebb szerény töredéke kerülhet feldolgozásra.⁵ A modern kor hajlamos arra, hogy ezeknek a nagyszabású adat-lerakatoknak a létrehozását tekintse emlékezetnek. Azt, amire tulajdonképpen lehetetlen emlékezni, mérhetetlen jegyzékét annak, amire azonban szükséges lenne emlékezni (Nora 1999). Kicsit olyan ez, mint Borgesnél a térképész, aki 1:1-es arányú térképet készít, s ahol a térkép éppen részletgazdagsága miatt válik alkalmatlanná arra, hogy információt közvetítsen, hiszen a térkép pont azzal hordozna információt, hogy elválasztja a lényegest a lényegtelentől.

A megszállott igény a múlt relikviáinak gyűjtögetésére abból adódik, hogy az emlékezés a modernitásban alapvetően problémássá válik azáltal, hogy kérdésessé válik, hogy ki, vagy kik mire emlékezzenek, és legfőképpen, hogy miért. Míg a klasszikus közösségben az emlékezés tulajdonképpen a jelenben a múlt megismétlésére épült, és ezáltal az idő körkörösen visszatért minden generációval, a modern kor a fejlődés mítoszával – vagy az önmagát elpusztító emberiség víziójával – a múltat nem mintának tekinti a jelen számára, hanem valaminek, amit meghalad, átalakít, esetleg lerombol. Ennek következtében azonban a jelent döntésnek éli meg, egy elágazási pontnak, ahol valamerre menni kell.

Paradox módon azonban azért, hogy mégis értelmezhesse önmagát és a jelen ne csak egy a semmiből véletlenül előbukkanó megmagyarázhatatlan jelenség legyen, előtör az igény egy olyan narratívára, amiben a jelen a múlt logikusan következő örökösöként jelenik meg. *A posteriori, nous aurions pu prévoir l'événement* (Bensa 2006: 173) – utólag szeretnénk úgy érezni, hogy a jelen tulajdonképpen előre látható volt (lett volna, ha tudtuk volna, hogy mire kell figyelniünk), és ezzel a múlt-jelen közötti narratív kapocs megteremtésével minden a helyére kerüljön. Mivel azonban a múlt történelemként való tálalásának igénye éppen a hagyomány megszakadásából fakad, emlékezet és történelem a közhiedelemmel ellentétben korántsem szinonimák (Nora 1999). Az egyének közötti kapcsolatokkal nem beszélhető állami keretek között, a múlt a konstrukció és a manipuláció tárgyává válik. Ahogy minden tájról több térkép készíthető, úgy a múlt is többféleképpen emlékezhetünk. Míg a személyközi kapcsolatokra épülő közösségekben a hagyomány kiválasztódása organikusan alakult, ahogy a közösség tagjai megélték a hagyományt, a modern kor válogat a múltjai között, hogy a jelenéhez a legmegfelelőbb narratívát kapcsolja.

Azzal, hogy a múlt kérdésessé vált és eltűnt az emlékezés trivialitása, megnőtt az igény a múlt hivatásszerű közvetítői iránt. Létrejön a történelem, a maga apparátusával és felkent papjaival. A hagyomány megszakadásával ugyanis, az emlékezés a megélt eseményt értelmezhetővé tévő szellemi tevékenységgé válik, amelynek során el kell dönteni, hogy a jelen a múlt melyik lehetséges verziójának kíván az örökébe lépni (Hallas 2008: 109). Bár hegyekben áll az információ – a múlt aprólékosan dokumentált és

5 A társadalom a felgyorsult izgatottság állapotában él, és megnő az érdeklődés a történelmi tanúk emléki iránt, divattá válik az *oral history*, a videodokumentáció, mellyel gyakran egész projektek, kutatócsoportok foglalkoznak (Horváth 1999).

az események visszakövethetőek, akár egyes személyek múltja is – ezek között az információk között rendet kell vágni, hogy a világ keretet kapjon, és így az emlékezés tudatos tette válik (Misztal 2003: 63). Ahogy a nemzet elképzelt, s ennyiben konstruált közösség, úgy a történelem sem tekinthető spontán magától értetődő valaminek (Gyáni 2000: 82). Kritikai szellemiségű tevékenység, s ennyiben nem egyszerűen öröklő a múltat, hanem a jelen szempontjából alakítja azt (Horváth 1999).

A modernitás differenciálódásának jellemzője, hogy a dokumentáció, a múlt őrzése és annak értelmezése/aktualizálása elválik egymástól. Ez az aktualizáció azonban már nem megy végbe természetesen, hanem aktív konstrukciót igényel, ahol a múltat évfordulók szimbolizálják, beszédek hangzanak el, emlékkönyvek kerülnek kiadásra. Dokumentumok, amelyek rögzítik, hogyan képzelel el a közösség önmagát (Nora 1999). Nora fogalmaz úgy, hogy a mivel már nem állnak rendelkezésre a közösségi emlékezés keretei, amelyeket ő *milieux de mémoire*-nak hív létrejönnek az emlékezés helyei – amelyeket *lieux de mémoire*-nak nevez. A *lieux de mémoire*-ok aktualitását éppen az adja, hogy nincs többé *közége*, de még meg van az *akarata* az emlékezésnek. Emlékezni viszont csak úgy lehet, ha megvannak hozzá az eszközeink. A *lieux de mémoire* egy már meg nem élhető emlékezet intézményesített, félhivatalos helyeit jelöli – amelyek részben tudatosan kreáltak, mint az évfordulók, nemzeti ünnepek; részben organikus alakulnak ki, mint egyes magukon túlmutató események jelölői (Horváth 1999). Vagyis olyan, a hagyomány és a történelem érintkezésponjtján keletkező anyagi, szimbolikus és funkcionális értelemben vett helyek – intézmények, tárgyak kulturális alkotások, társadalmi szokások –, amelyek arra szolgálnak, hogy az „emlékezet tartósan megszilárdítsa önmagát” (Gyáni 2000: 82). Egy konkrét fizikai tér például „szülőfölddé” átlényegülve, *s metaforaként* használva képes kifejezni, és fenntartani egy közösséghez való tartozás tudatát, ahogy az úgynevezett *nagy események* is lehetnek *lieux de mémoire*-ok, az emlékezet helyszínei.

Nora úgy véli, hogy a modern korban a korábbi közösségi emlékezés, a hagyomány intimitását felváltotta a jelen eseményeire koncentráló média (Nora 1989). A média működésének ez a Nora féle interpretációja tipikusnak mondható, amennyiben azt hangsúlyozza, hogy a média működésének fókuszában a most áll, ez tartja mozgásban, mert a lényeg, hogy lapzártáig, az esti adásig újabb és újabb címlap-hírek szülessenek (Zelizer 2008: 379). Jellemző erre az interpretációra, hogy a média a hagyomány ellenpólusaként van megragadva, ahol a mindig újabb hír után kutató médiából kiszorul a múltat megőrző emlékezés.

Ez a kép jól ragadja meg azt az önképet is, amelyet a média a saját magának kijelölt szerepről gondol, és azt az operációs logikát, amely meghatározza a médiamunkások tevékenységét. Ha azonban csak erre az aspektusra fókuszálunk, elsikkad a modern média másodlagos funkciója, amely nem a nóvumhoz, az újdonsághoz, hanem a kontinuitáshoz kapcsolható, és amin keresztül megragadható a média domináns szerepe a modern társadalmakban, az emlékezés eszközeként.

Amikor a média analógiák, vagy sajátos rutinok kialakítása – mint például időről-időre visszatérő mellékletek, speciális kiadványok (az adott év 100 híres emberének megnevezése, ünnepi lapszám stb.) megjelentetése – révén tudatosan reflektál a múlt eseményeire, akkor nyilvánvalóan részese a múlt tudatos alakításának és a közösség erről formált elképzeléseinek (Zelizer 2008: 384). Ennyiben a média is csatlakozik a dokumentálás, lejegyzés, emlékezés mindent és mindenkit átható korszelleméhez

(Nora 1999). Mi azonban úgy véljük ez csupán az egyik, mégpedig tudatos aspektusa annak, ahogy a média a múltat és az emlékezetet formálja. Úgy gondoljuk, a média emlékezetének van egy másik, nem tudatos aspektusa is, amelyben az emlékezés az egymásra épülő tudósítások, hírek révén, egy állandósuló hírfolyamon keresztül történik. Ez a folyamat egyrészt racionális diskurzusként fogható fel, amelyben a média – függetlenül attól, hogy ebben a folyamatban mekkora szerepet tulajdonítunk az argumentumokat és a manipulációnak⁶ – a közszféra közvetítőjeként tűnik fel –, illetve rituális folyamatnak tekinthető, hiszen ahogy Carey találóan megfogalmazza⁷:

„A hírek rituális kommunikációja nemcsak leírja a világot, bár azt is teszi, hanem bele is helyezi az információt egy nagyobb összefüggésbe és egyben el is játssza azt. A kommunikáció így egy olyan szimbolikus folyamatnak írható le, amelyben a valóságról alkotott képünket – nemcsak a részleteket, de az egészet is –, állandóan újratermeljük, korrigáljuk és átformáljuk. Mégpedig úgy, hogy közben a káoszról rendet teremtünk.” (Császi 2002: ??)

Ezen persze nincs mit csodálkozni, hiszen a klasszikus társadalmak személyközi interakciójának helyét a „képzelt” makroközösségek szintjén döntően a média vette át, amivel a társadalom szövetének egyik fenntartójává és ennek részeként úgy gondoljuk a közösségi emlékezet közvetítőjévé is vált.

Elemzésünk célja a média működésének ezen rendszerszintű megragadása, ahol az egyéni döntések, és preferenciák belesimulnak a média operációs logikájába. Rá fogunk mutatni a média két-idejűségére, arra, hogy a modern korban az emlékezés közösségei bizonyos értelemben nem vesztek el, hanem áttevődtek a médiába, ahol a mindennapok szintjén spontán módon megerősítést nyer a közösség világról alkotott képe, s gondolkodási sémák kerülnek megerősítésre, hasonló módon ahhoz, ahogy a hagyományos társadalmakban teremtődött kapcsolat múlt és jelen között.

A MÉDIA RENDSZERDINAMIKÁJA

Hírek, aktualitások, örökzöldek

A média memóriájának dinamikai elemzésével azt szeretnénk megragadni, hogy a média hogyan működik, mint a társadalmi memória rendszerszintű eszköze. Ez egyfelől olyan társadalomelméleti megközelítést igényel, mint Luhmann rendszerelmélete; másfelől arra az ontológiai alapvetésre épít, hogy a memória nem pusztán, az emlékezésre irányuló tudatos folyamat eredménye. A kérdés számunkra tehát nem az, hogy egyének, csoportok hogyan emlékeznek vissza bizonyos eseményekre, hanem hogy a sajtó hogyan teremt folytonosságot a közösség múltja és jelene között, hogyan járul hozzá ahhoz, hogy a társadalom reprodukálja önmagát és jelene értelmezhető legyen a múltban gyökerező tudása alapján.

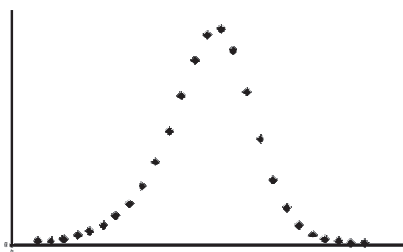
6 Habermas szavaival élve a közbeszéd a közszféra ahelyett, hogy teret adna a kritikai hangoknak egy irányított integráció eszközévé alakul, játéktérévé a hivataloknak, érdekcsoportoknak, és legfőképpen a pártoknak (Habermas 1989: 207).

7 A kommunikáció, szimbolikus, rituális aspektusával kapcsolatban lásd: Dayan–Katz 1994.

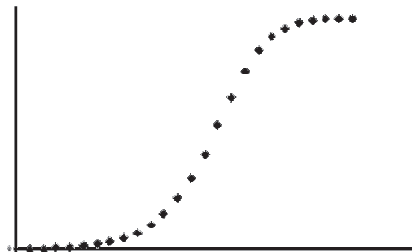
Kezdjük talán ott, hogy mi jellemzi a sajtó/média világának működését. Luhmann nyomán azt mondhatjuk, hogy a média működésének meghatározó referencia pontja a hír (Luhmann 2007). Jól ismert, hogy Luhmann szerint a modern világ minden alrendszere egy specifikus kétértékű logikára épül, ami a média esetében a hír és a nem-hír közötti különbségtétel. A média valutája a hír, amellyel kereskedik, és ez működésének az értékmérője. A média a modern kor szülötteként pontosan visszatükrözi annak az időhöz való viszonyát. Bár tudjuk, hogy a jelen gyorsan múlttá válik a pillanat mégsem azonos súlyú események láncolata. Egy esemény akkor érdekes, ha valamilyen egyedi, különleges és legfőképpen akkor, ha friss. Az írott sajtó, a TV, és az Internet számára egyaránt az a lényeg, hogy korábban oszthassa meg a hírt az olvasóval, a nézővel, a hallgatóval, mint mások – addig, amíg az még nem kerül át a *nem-hír* kategóriájába és hírként nem veszi el minden jelentőségét.

Bár a hír nem-hírré válása sokféleképpen mehet végbe, a legegyszerűbb esetekben könnyen felismerhetők bizonyos általános sémák. Valamilyen aktualitáshoz – például évfordulóhoz – kötött esemény esetében feltételezhetjük például, hogy a hír aktualitásának van egy bizonyos életciklusa. Könnyen elgondolható, hogy az aktuálissá válás közeledtével az esemény fokozatosan vonja magára a média figyelmét, majd az aktualitás elmúltával a média ugyanilyen fokozatosan fordul el a kérdéses témától.

A fentiek alapján joggal feltételezzük, hogy ha az ilyen közéleti témák média megjelenéseit az adott témában naponta megjelenő cikkek számával mérjük, akkor az időbeli dinamikát egy jól ismert haranggörbével (*1. ábra*), míg ha a mérés során a megjelent cikkek kumulatív számára térünk át, a diffúziós folyamatok elemzésében kitüntetett szerepet játszó „S-görbével” (*2. ábra*) írhatjuk le.

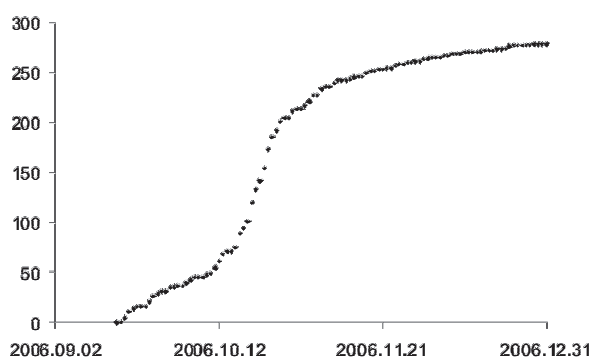
1. ábra A közéleti témák média megjelenése a naponta megjelenő cikkek számával mérve

2. ábra A közéleti témák média megjelenése a naponta megjelenő cikkek kumulatív számával mérve

Ez utóbbi egy alacsony szintről lassan nekiinduló, majd valamilyen telítettség szinthez fokozatosan hozzásimuló időbeli dinamika leírását adja. Láthatóan, ahogy az adott téma egyre fokozódó érdeklődést vált ki, úgy a kezdetben laposan induló görbe egyre meredekebbé válik, majd ahogy a téma iránti érdeklődés lanyhulni kezd, a görbe ellaposodik, és végül, ahogy a hír nem-hírré válik teljesen vízszintes lesz.⁸

A 2. ábra egy ideáltipikus esetet leíró „S-görbét” ábrázol, a 3. ábra azonban már egy konkrét téma az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulója kapcsán a *Népszabadságban* megjelent cikkek számának dinamikáját ábrázolja, ahol október 23-dikának közeledtével a média egyre intenzívebben foglalkozik az eseménnyel, majd ezt követően a téma iránti érdeklődése elhal.⁹

3. ábra 1956, *Népszabadság*

Az ilyen és ezekhez hasonló ábrákból könnyen leolvasható valamely téma életciklusa, a hírek nem-hírré alakulásának időtartama. Ezt a periódust tekintjük a média *időhorizontjának*, vagyis annak az időszaknak, ami után a téma már nem lépi át annyira a média ingerküszöbét, hogy tudósítson róla. Tapasztalataink szerint ennek a folyamatnak a lefolyása tipikusan nem hosszabb pár hétnél, s csak egészen kivételes esetekben haladja meg a három hónapot.¹⁰

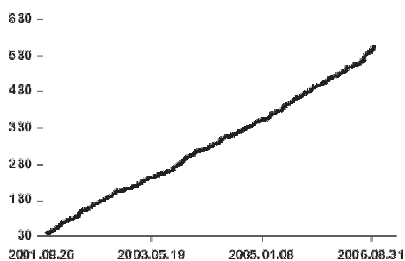
A hírek, azaz az állandósult változás mellett azonban a média működésében alapvető szerepet játszanak bizonyos konstans elemek is. A média működését rituáléként értelmező megközelítések, a médiában állandóan jelen lévő, repetitív elemek jelentő-

8 Magyarázatra szorul, hogy a továbbiakban miért a kumulatív és nem a napi cikkszámot használjuk a médiadinamika jellemzésére. A kérdéssel a későbbiekben részletesebben foglalkozunk, itt csak arra utalunk, hogy egy téma aktualitása egyben jelenidejűségét is jelenti. Ennyiben tehát ameddig a hír az hír, azaz az aktualitás még élő, minden a témában megjelent cikk jelenidejűnek, ennyiben tehát jelen lévőnek számít. Természetesen ez csupán egyike a lehetséges megközelítéseknek, és pusztán cikkszámokon túl számos egyéb tényező, az egyes cikkek hossza, a médiában elfoglalt pozíciója – címlap, belső borító, stb. – is alkalmas lehet a dinamika jellemzésére. Ezek mind lehetséges szempontok amelyek konkrét elemzéseknél jelentőséggel bírnak/bírhatnak, ám itt, ezen tanulmányban kifejtett állítások általános jellege miatt ezektől eltekinthetünk.

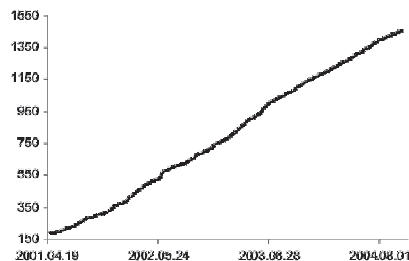
9 Teljesen hasonló a *Magyar Nemzetben* megfigyelhető dinamika. Itt helytakarékosság céljából véletlenül szerűen választottunk a két napilap között.

10 Kutatásunk során számos témát vizsgáltunk és ez az időintervallum reális becslésnek tűnik.

ségét emelik ki, annak fontosságát, hogy bizonyos közbeszédi témák, formák állandóan jelen vannak a médiában.¹¹ Formai szempontból ilyen rítusnak tekinthető például a minden este jelentkező híradó, időjárásjelentés, napi tragédia adag, vagy esti kis színes. Ezek mellett azonban mindig vannak olyan állandósult témák is – mint például az egészséges életmód kérdése, a GDP alakulása –, amelyek mintegy a „korszellem” részeként vannak jelen a közbeszédben. Kutatásaink alapján úgy találtuk, hogy Magyarországon az elmúlt években ilyen téma volt például „*Trianon*”, vagy a „*hazugság*” kérdésköre. Dinamikai szempontból vizsgálva ezeket a témákat mindkét esetben megfigyelhető (4. és 5. ábra), hogy a megjelent cikkek kumulált száma több éven keresztül lineáris diagramot formáz. Ez a lineáris növekedés nyilván azt jelenti, hogy a cikkek számának alakulása sem a témával kapcsolatos korábbi publikációs aktivitástól, sem valamiféle konkrét aktualitástól nem függ. Az adott közbeszédi téma a kérdéses időszakban nagyjából mindig ugyanannyira van jelen a politikai napirendben. Ezeket a közbeszédi témákat neveztük korábbi publikációinkban örökzöldeknek (Fokasz 2006).

4. ábra „Hazugság”, *Népszabadság*
(Az őszi beszéd napvilágra kerülése előtt)

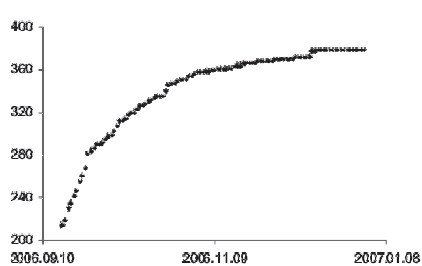
5. ábra „Trianon”, *Magyar Nemzet*
(A kettős állampolgárságról szóló népszavazás előtt)

Médiadinamikai tipológiánk alapesetei tehát egyfelől a valamilyen aktualitáshoz kapcsolódó, „S-görbével” leírható folyamatok, másfelől a médiában konstans módon jelen lévő témák, a lineáris grafikonok segítségével megragadható úgynevezett örökzöldek. Mindkét alapesetre az jellemző, hogy a média működésének szürke hétköznapjait írják le, s olyan fejleményekkel kapcsolatos médiareakciót képviselnek, amelyekre így vagy úgy, de számítani lehet. Elemzésünk következő lépésében arra a feltételezésre építünk, hogy a sajtó reakciója egészen más az előre nem kalkulált, nem betervezett, sőt éppen ellenkezőleg váratlan, meghökkentő, olykor megrendítő vagy tán botrányos események az úgynevezett *szenzációk* esetében. Úgy gondoljuk az ilyen, emocionális töltettel rendelkező események esetében érhető tetten, hogy a média hogyan lehet a társadalom emlékezetének közvetítője.

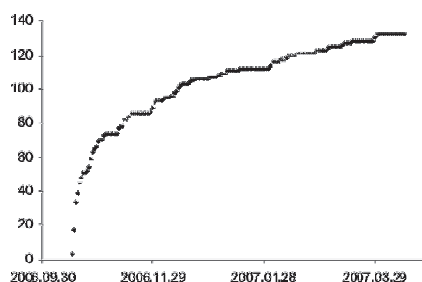
11 A média működésének elsősorban a közbeszéd és racionális diskurzus színterének tekintő nézetrel szemben a média rituális jellegét hangsúlyozó neo-Durkheimianus nézetről lásd Császit (2002).

Szenzációk, *milieux de memoire*-ok

A szenzációk váratlansága – legalábbis ez volt a kezdeti feltevésünk – azt jelenti, hogy a téma szinte a semmiből bukkan elő. Arra számíthatunk ezért, hogy az adott témában megjelenő cikkek kumulatív száma ideáltipikusan egy mindenféle előkészületek nélkül meredeken felfelé lóduló, majd lassan lecsengő görbét ír le. A „hazugság”, mint közbeszédi téma cikkszámának alakulása az öszödi beszéd napvilágra kerülését követő hónapokban, illetve az Olaszliszka-n történt gyilkosság sajtóbeli jelenléte e szenzációalapé dinamika jellegzetes példáinak tűnnek (lásd a 6. és 7. ábrát).

6. ábra „Hazugság”, *Népszabadság*

7. ábra „Olaszliszka”, *Magyar Nemzet*

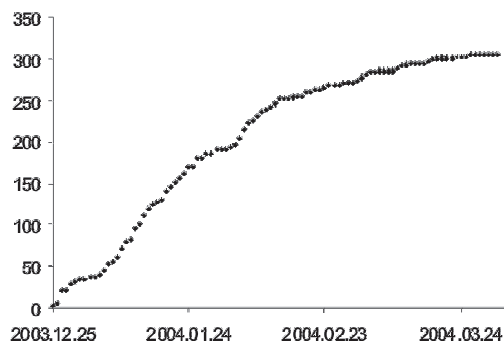
Forrás: Vörös 2009.

Úgy véljük azonban, hogy egy igazi szenzáció nem egyszerűen váratlan, hanem különleges, meghökkentő, megrendítő, botrányos, ijesztő s még sok egyéb is lehet, de mindenképpen valamilyen intenzív *érzelem* tapad hozzá. Ez az érzelem pedig, ha csak átmenetileg is, de közösségteremtő erővel bír és megteremti az emlékezés környezetét. A szenzáció ugyanis, ha rövid időre is, de olyan megélt tapasztalat, amelyet mi, akik a hatása alá kerülünk, közösségként, mégpedig emlékezetközösségként hordozunk. A szenzáció nem létezhet azon a közösségen kívül, tehát azon közösség nélkül, amely éppen szenzációként éli meg. Amíg hat, akárcsak egy élő hagyomány jelen idejű, nem múlt el. Ezért is lehet hatását a cikkek kumulált számával mérni, és ezért gondoljuk, hogy a szenzációk idejét a modern mediatisztált társadalmakban a *milieux de memoire* felvillanásaként értelmezhetjük, amelyek során a média modern virtuális terében ismét megteremtődnek a megélt közösségi emlékezés hagyományos keretei. Véleményünk szerint a Nora által bevezetett *milieux de memoire* és a szenzációk működése közötti analógia azért erős, mert ez utóbbi esetben is az emlékezés organikus formájával állunk szemben. Nincs szó tudatos emlékezéstről, az emlékek karbantartása a média természetes működésének melléktermékeként történik. Hasonlóan ahhoz, ahogy a klasszikus közösségekben a résztvevők a szokások, a rutinok továbbhagyományozásával csak mindennapjaikat élték. Az emlékezés akkor sem volt önmagában vett cél, de egy organikus folyamat eredményeként szintén előállt.

A szenzáció alapú események dinamikájával kapcsolatos empirikus kutatásaink több ponton is igazolják a hosszabb távú memória fenntartásában játszott szerepüket. Először is a legváratlanabb szenzációról is kiderülhet, hogy korántsem előzmény nélküli. Itt nem arra az általános és közhelyszerű megállapításra gondolunk, hogy nincs az

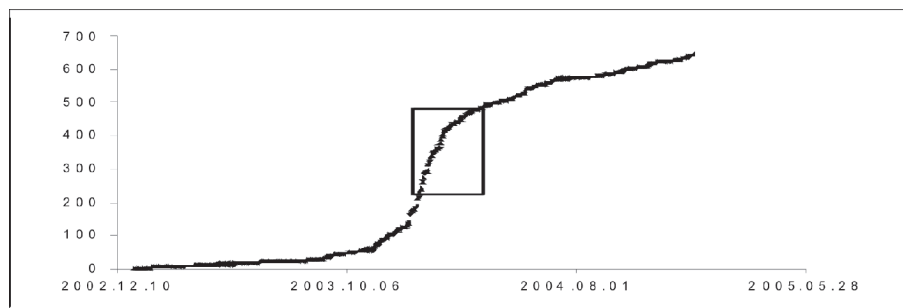
az esemény – hacsak az Őszövetségi teremtést nem számítjuk ide –, amely a semmiből született volna, hanem arra, hogy adott esetben valamely szenzáció vizsgálata során konkrétan is kimutathatók ezek az előzmények, s megragadható az a hírfolyam, amelybe a szenzáció becsatlakozik.

A *Tilos Rádió* körüli botrány például igazi szenzáció volt (Fokas–Fokas 2006). Az, hogy valaki éppen Szenteste deklarálja, hogy legszívesebben kiirtaná az összes keresztényt nyilván példa nélkül állt a magyar médiatörténetben. Ennek megfelelően a témával foglalkozó cikkek számának dinamikája is megfelelt e szenzációk esetében elvárhatónak (8. ábra).

8. ábra Tilos Rádió, Magyar Nemzet

Kutatásunk során azonban fény derült arra, hogy ez a szenzáció egy korábbi téma az úgynevezett „gyűlöletbeszéd” szerves részének tekinthető. A 9. ábráról világosan leolvasható, hogy ha a *Tilos Rádió* alig néhány hónapos botránya során megjelent cikkeket kiegészítjük a gyűlöletbeszéd téma kapcsán a botrány időszakát is magába foglaló jóval tágabb időintervallumban megjelent cikkekkkel, akkor egy az aktualitás alapú események során megismert „S-görbét” kapunk.¹²

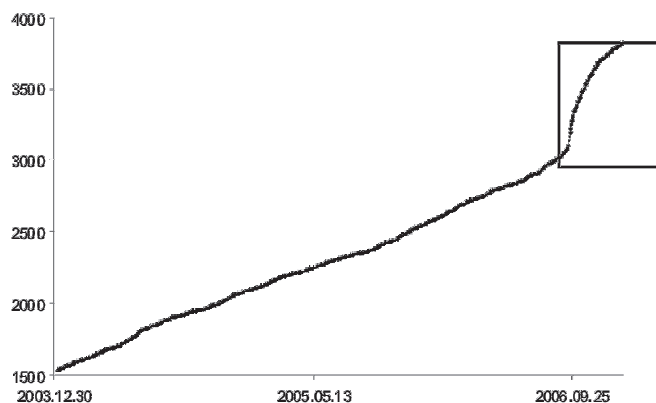
9. ábra „Gyűlöletbeszéd”, Magyar Nemzet

¹² Erről bővebben lásd: Fokas–Fokas (2006); Fokasz (2006).

Eredményünket úgy interpretálhatjuk, hogy a *Tilos Rádió* ügy mintegy három hónapra új nevet, identitást, erőteljes emocionális töltetet, s ezzel előre nem kalkulált módon aktualitást adott egy már korábban is megkezdődött, és a szenzáció elmúltával ismét a régi néven futó közbeszédi témának, a „gyűlöletbeszédnek”. Ezt ábrázolja a 9. ábra, amelyben a kis téglalap a botrány időszakát jelöli, amikor a gyűlöletbeszéd témája gyakorlatilag a *Tilos Rádióról* szóló vitával volt azonos. A kérdéses időszakban ugyanis a gyűlöletbeszéd téma kapcsán megjelent cikkek száma gyakorlatilag stagnált, mintha a sajtó mindazt, amit ebben a témában egyáltalán el szándékozott mondani, azt a *Tilos Rádió* botrány kapcsán mondta volna el.

Ugyanakkor a szenzációk nemcsak egy éppen aktuális témát tölthetnek meg friss tartalommal, hanem egy örökzöldet is élőbbé tehetnek, ami akár a korábbi dinamika megváltozását is eredményezheti. Rendkívül tanulságos ebben a tekintetben a „hazugság” téma kezelése a médiában vagy „*Trianon*” problémaköre.

A „hazugság” esetében a szenzációt az öszödi beszéd napvilágra kerülése, míg *Trianon* esetében a kettős állampolgárságról szóló népszavazás kiírása jelentette. A fenti események nemcsak megváltoztatták ezen örökzöldek dinamikáját (lásd például a 10. ábrát), hanem beemelve azokat a közfigyelem centrumába, egy időre aktív részévé is tették annak, ami az embereket foglalkoztatta (Fokas 2008).

10. ábra A „hazugság” örökzöldből szenzációvá válása az öszödi beszéd nyilvánosságra kerülését követően, *Magyar Nemzet*¹³

Mind a „*Tilos Rádió*”-ügy, mind a „hazugság”-ügy kapcsán a témák szenzációvá válása ’szocializál’, s teremti meg az emlékezés közeget. Vagyis a modern korban a média tudósításai erősítik meg a kognitív sémákat, a világ bizonyos értelmezését, amelyeket a szenzációk járulékos érzelmi töltetük, és kiugrónak tűnő jelentőségük által fel-erősítenek. A konkrét esetekben a „gyűlöletbeszéd”, a „hazugság”, vagy „*Trianon*” új kontextusban kerül elő, és egy időre – „*Tilos Rádió*”-ügyként, öszödi beszédként, kettős állampolgárságként – akár új nevet is kaphat. Ez azonban csak néhány hétre szól,

13 Mint már jeleztük a *Népszabadságban* és a *Magyar Nemzetben* megfigyelhető tendenciák ugyanazokat a tipológiai tulajdonságokat mutatják, ezért most az illusztráció kedvéért a *Magyar Nemzet* dinamikáját választottuk.

mert pár hónap múlva a *szenzációk* elfelejtődnek, hogy újaknak adják át a helyüket. Más szóval itt tetten érhető az amiről Halbwachs azt mondja, hogy a múlt tulajdonképpen nem megőrződik, hanem a jelen alapján újra teremtődik (Halbwachs 1992: 40), és így válik a memória és az emlékezet minden pillanatban aktuálissá, vagyis az aktuális múlt mindig a pillanathoz kapcsolódik.

Fontosnak tartjuk ugyanakkor aláhúzni, hogy a média paradox módon a szenzációkkal sem tálal mindig valami radikálisan újat. Sokszor csupán a már bevett világgépet erősíti meg egy apró újabb adalékkal. Más szóval a sajtó például a „*Tilos Rádió*”-ügyben felismeri a „*gyűlöletbeszéd*”-ügyet és új köntösbe öltöztetve tálalja azt. Mert ahhoz hogy „*felismerjük az újdonságot ismerős környezetre van szükségünk*” (Luhmann 2007: 28). Vagyis, még a szenzációknál is fontos, hogy illeszkedjenek a befogadók háttértudásához, az újdonságban benne legyen a ráismerés „*aha*”-élménye. A szenzációk azonban ennél többet is nyújtanak. Azt a szenzációkkal együtt járó meglepetéstől, döbbenettől, netán megrendüléstől többnyire elválaszthatatlan jellegzetes „*ah*”-élményt, amelynek erős érzelmi töltete szükséges ahhoz, hogy ezek az „*aha*”-felismerések tartósan beágyazódjanak a közösség emlékezetébe.

Persze minden szenzáció esetében mindössze néhány hónapos felvillanásról van szó, és amint egyik szenzációt elfelejtjük, jön a következő, amely ismét emocionális töltetet hordoz, és aktivizálja az emlékezet közösségeit. Úgy véljük – de ennek vizsgálatával következő kutatásunkban kívánunk foglalkozni, hogy a szenzációk gyakoriságának lehet valamilyen rendszerszintű – kultúra- és befogadóközösség-függő –, szokásszerű *normál* mértéke, amely újabb és újabb szenzációkkal táplálva folyamatosan ébren-, s karbantartja a modern társadalmak *millieux de mémoire*-ját.¹⁴

Szenzációk, lieux de mémoire-ok

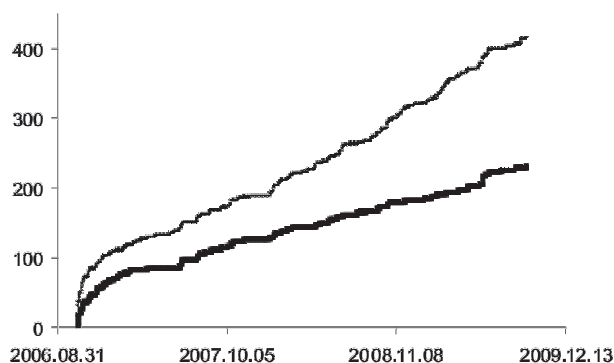
Bár a szenzációk gyakran tiszavirág életűek, korántsem minden szenzációt sodor el a feledés folyója! Egyes szenzációs témák – persze akkor már nem szenzációként – még jóval az eseményt követően is tovább élnek a közbeszédben. Ez részben azért történhet így, mert vannak olyan ceremonális események – mint például a holdraszállás, vagy Diana esküvője, amelyek megkerülhetetlen mérföldkőnek számítanak, és ez megőrzi őket a felejtéstől (Dayan–Katz 1994).

Úgy véljük azonban, hogy a szenzációk utóélete ennél gyakran összetettebb sémát követ. Kiváló illusztrációját szolgáltatja ennek az olaszliszkai gyilkosság esete.¹⁵ A 11. ábrán látható grafikon első mintegy negyede a szenzációkra általában jellemző meredeken emelkedő görbe, miközben megfigyelhető az is, ahogy néhány hónappal később már lanyhulni kezdett a sajtó érdeklődése. Az esethez kapcsolódó sajtós körülmények azonban – valószínűleg nem teljesen függetlenül attól, hogy az eset még a szenzációk világában is példátlanok számított, s hogy az elkövetők roma származású-

14 A norma fogalmát itt abban az értelemben használjuk, ahogy azt Kornai János vezette be (lásd Kornai 1980). A volt szocialista rendszerek tapasztalata, annyiban is tanulságos lehet, amennyiben ott kimutatták, hogy a tudatosan vezérelt kampányok gyakorisága ilyen norma meglétére utalt (lásd: Soós 1986).

15 Az eset empirikus elemzésében a továbbiakban Vörös Andrásnak az esetet feldolgozó tanulmányára támaszkodunk (Vörös 2009).

ak voltak – megakadályozták, hogy a történet a szenzációk tipikus útját járva így érjen itt véget. Számos egymást követő esemény – amelyek közül itt csupán a *P. Mobil* emlékkoncertre, az egyik vádlott ellenkeresetére, a gyilkosság évfordulójára, majd a bírósági tárgyalás megkezdésére utalnánk –, lassan-lassan a téma dinamikai metamorfózisához vezetett. A kezdetben egyszerű szenzáció alapú sajtóreakciónak indult dinamika lényegében a bírósági tárgyalás megkezdését követően jól láthatóan lineáris diagramot kezdett formázni, más szóval „*Olaszliszka*”, mint közbeszédi téma örökzölddé változott.

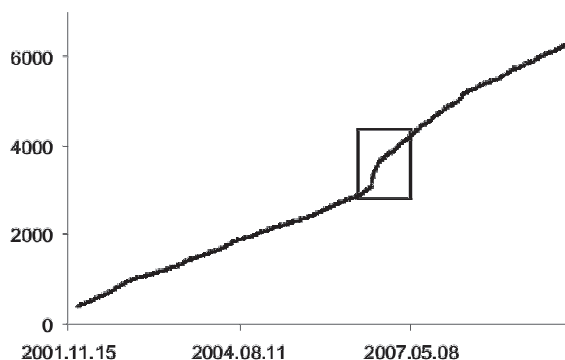
11. ábra „Olaszliszka” dinamikája a *Magyar Nemzet*ben (felül) és a *Népszabadság*ban (alul)

Forrás: Vörös 2009.

A dinamikai metamorfózissal párhuzamosan azonban az *Olaszliszka*val kapcsolatos beszédmód is megváltozott. Egyre gyakrabban jelentek meg olyan cikkek, amelyekben már nem az *Olaszliszka*n történetekkel vagy annak következményeivel foglalkoztak, hanem az *Olaszliszka*n történetekre való hivatkozással értelmeztek, vagy világítottak meg más – sok esetben korábbi(!) – eseményeket. Vörös ezeket a nem közvetlenül az eseményhez kapcsolódó cikkeket *Olaszliszka* perifériájának nevezi, és bemutatja, ahogy az ilyen cikkek száma idővel meghaladja a közvetlen eseményhez köthető cikkek számát. Az *olaszliszkai* gyilkosság kezdett tehát túlmutatni saját magán, s lassan-lassan olyan közbeszédi metaforává változott, amely segít a világot értelmezni, s amelyhez referencia pontként a közbeszédi emlékezet is stabilan hozzápányvázhatja magát. Másképpen szólva arra szolgál, hogy az „emlékezet tartósan megszilárdítsa önmagát” (Gyáni 2000: 82), azaz a közbeszédi térnek a közelmúlt eseményeiből alkotott emlékezhelyévé, *lieux de mémoire*-rá lényegült át.

Ettől kezdve *Olaszliszka* kristályosodási pontja lehet a múlt különböző narratíváinak, és a *lieux de mémoire*-okra jellemző módon, sokféle interpretáció, értelmezés kapcsolódhat hozzá. Jelen esetben például *Olaszliszka* lehetséges értelmezési tere az etnikai konfliktustól, az önbíráskodáson keresztül, a közlekedés biztonságig terjedhet; vagyis képessé válik arra, hogy a legtöbb jelentést sűrítse a lehető legtömörebb formába – „*un maximum de sens dans le minimum de signs*” (Norat idézi Erll és Rigney 2009).

Hasonló változást figyelhetünk meg a korábban említett „*hazugság*”-téma esetében is. Itt nyilván az öszödi-beszéd nyilvánosságra kerülése jelentette azt a szenzációt, ami aktualizálva a témát megteremtette az emlékezés miliójét, környezetét. Ezzel együtt, azonban olyan új érzelmi töltettel látta el, s olyan új jelentéssel töltötte fel, amely ezt a közbeszédi témát a szenzáció elmúltával is közéleti referenciapontként működtette (12. ábra).

12. ábra A „*hazugság*” mint *lieux de memoire*, *Magyar Nemzet*

A „*hazugságra*” történő utalások a médiában, a továbbiakban már nem csupán a konkrét beszéd felidézését szolgálták. Az „*Öszöddel*” értelmezett *hazugság* egy, a korszakot jellemző hivatkozási ponttá vált, olyan referenciaponttá, amelyet a különböző politikai beállítottságú szereplők másként értelmeztek ugyan, de orientációs szerepe mindenki számára nyilvánvaló volt. Elmondható, hogy a „*hazugság*” a Nora-féle értelemben vett *lieux de memoire*-rá, az emlékezés helyévé vált. A 12. ábrán ez abból látszik, hogy a szenzáció elmúltával a cikkek kumulált száma akár csak az öszödi beszéd napvilágra kerülését megelőzően ismét lineáris diagramot formáz, de meredekebbet, mint korábban. Óvatosan megjegyeznénk, hogy ez az új lendület mintha a 2008 márciusi népszavazásig tartott volna ki. Bár még semmi sem dőlt el, de lehetséges, hogy azóta már más témák – kisebbségi kormányzás, válság, válságkezelő kormány, stb. – vették át a „*hazugság*” közbeszédi szerepét.

BEFEJEZÉS

Dolgozatunkban amellet érveltünk, hogy a hírfolyam vizsgálatán keresztül érthető meg az a paradoxon, hogy a média bár operációs logikájából adódóan a jelenre koncentrált, működése révén mégis a közösségi memória fenntartásához járul hozzá.

Ennek a kettőségnek a magyarázatában kiemelkedő szerepet tulajdonítottunk a szenzációk kettős szerepének. A szenzációalapú dinamika, illetve a belőlük kinövő örökzöldek ugyanis figyelemre méltó funkcionális hasonlóságot mutatnak Pierre Nora *millieux de mémoire*, illetve *lieux de mémoire* fogalmaival. A szenzációk által hordozott erőteljes érzelmi töltet az érintett témát egyrészt élővé, jelenlévőként átélhető miliővé teheti, másrészt a szenzáció elmúltával metaforikus referenciaponttá, az emlékezés helyévé változtathatja.

IRODALOM

- Bensa, A. (2006): *La fin de l'exotisme: essais d'anthropologie critique*. Toulouse: Anacharsis Éditions.
- Carey, J.W. (1997): Afterword: The Culture in Question. Munson, E.S.–Warren, C.A. eds.: *James Carey: A Critical Reader*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Császai L. (2002): *A média ritusai – A kommunikáció neodurkheimi elmélete*. Budapest: Osiris.
- Dayan, D.–Katz, E. (1994): *Media Events: The Live Broadcasting of History*. Cambridge: Harvard University Press.
- Entman, R.M. (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4): 51–58.
- Erl, A.–Rigney, A. (2009): *Mediation, Remediation, and the Dynamics of Cultural Memory*. New York: Walter de Gruyter.
- Fokasz N. (2006): A szenzáció, az örökzöld és a gumicsont. *Jel-Kép*, 3–4: 71–92.
- Fokas, N.–Fokas, O. (2006): Making Waves, Dissemination Processes in the Media. *Review of Sociology*, 12(1): 23–32.
- Fokasz N. (2007): A kandallótól a parlamentig. In Fokasz N. szerk.: *Politika csodaországban*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Fokas, N. (2008): Evergreens, Sensations and the Rest. A Quantitative Analysis of Dynamics of News Articles on Domestic Politics. *Review of Sociology*, 14(1): 1–15.
- Foucault, M. (2009): *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France 1977–1978*. New York: Picador.
- Geroski, P.A. (2000): Models of Technology Diffusion. *Research Policy*, 29: 603–625.
- Goffman, E. (1986): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern.
- Gyáni G. (2000): Kollektív emlékezet és nemzeti identitás. In Gyáni G.: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest: Napvilág.
- Halbwachs, M. (1992): *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Habermas, J. (1989): *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge: Polity Press.
- Halas, E. (2008): Issues of Social Memory and their Challenges in the Global Age. *Time&Society*, 17(1): 103–118.
- Horváth Zs. (1999): Az eltűnt emlékezet nyomában. *Aetas*, 3: 108–115.

- Jang, S.-L.–Dai, S.-C.–Sung S. (2005): The Pattern and Externality Effect of Diffusion of Mobile Telecommunications: The Case of OECD and Taiwan. *Information Economics and Policy*, 17: 133–148.
- Kornai J. (1980): *A hiány*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Luhmann, N. (2007): *The Reality of the Mass Media*. Cambridge: Polity Press.
- Misztal, A.B. (2003): *Theories of Social Remembering*. Maidenhead: Open University Press.
- Nora, P. (1989): Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 26(Spring): Special Issue: Memory and Counter-Memory.
- Nora, P. (1999): Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. *Aetas*, 3: 142–158, http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm.
- Soós K.A. (1986): *Terv, kampány, pénz*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Tandy, W.D. (2001): *Warriors into Traders: The Power of the Market in Early Greece*. Berkeley: The University of California Press.
- Tsoularis, A.–Wallas, J. (2002): Analysis of Logistic Growth Models. *Mathematical Biosciences*, 179: 21–55.
- Vörös A. (2009): Szimbólumképződési folyamatok a médiában – Olaszliszka. Kézirat
- Zelizer, B. (2008): Journalism's Memory Work. In Erll, A.–Nünning, A. eds.: *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin: Walter de Gruyter.